

Konec studené války a jeho reflexe

Zdeněk Kříž

Interpretace konce SV a rozpadu sovětského bloku

Problém interpretace konce studené války.

1. teze, že SV prohrál SSSR kvůli tlaku USA po nástupu Reagana (triumfalisté)
2. teze, že SV skončila kvůli helsinskému procesu a lidskoprávní agendě.
3. teze, že SV skončila kvůli vnitřnímu zhroucení SSSR a socialistických států (systémové problémy) neschopných konkurovat Západu a snaze je reformou překonat.
4. zrada Gorbačova.

Gorbačov nechtěl SSSR a jeho tábor zrušit. Chtěl reformu socialismu, která se mu nepovedla

Jednalo se o aparátčíka, který nechtěl přinést SSSR a satelitům demokracii.

Spojovány dva jevy – konec studené války a rozpad marxistických diktatur – je to správné?

Otázka periodizace konce

Ukončení studené války můžeme chápat již **rok 1988**, kdy tehdejší vůdce Sovětského svazu Michail Gorbačov oznámil, že SSSR opouští Brežněvovu doktrínu.

1989 – pád Berlínské zdi - největší symbol studené války v Evropě.

Prosinec 1989 – setkání Bushe a Gorbačova na Maltě - Bush s Gorbačovem sice společně na Maltě studenou válku pohřbili, šlo však spíše o proklamaci.

Listopad 1990 – podpis Pařížské charty pro novou Evropu – podepsal i SSSR.

1991 – rozpad SSSR - v roce 1990 se odtrhly pobaltské republiky, ve zbylých zemích se sice většina obyvatelstva v referendu vyslovila pro zachování svazu, vztahy mezi republikami se však stále zhoršovaly.

Oficiálně se Sovětský svaz rozpadl 26. prosince 1991.

Triumfalisté aneb za konec studené války může tlak Západu

1. tábor – triumfalisté

Důsledek politiky Reagana, Thatcherové, Kohla a Bushe.

Zejména část zpravodajské komunity v USA – interpretuje porážku SSSR jako vítězství strategie zadržování.

**Politici Reaganovy éry – Caspar Weinberger (MO),
McFarlane (NSC poradce)**

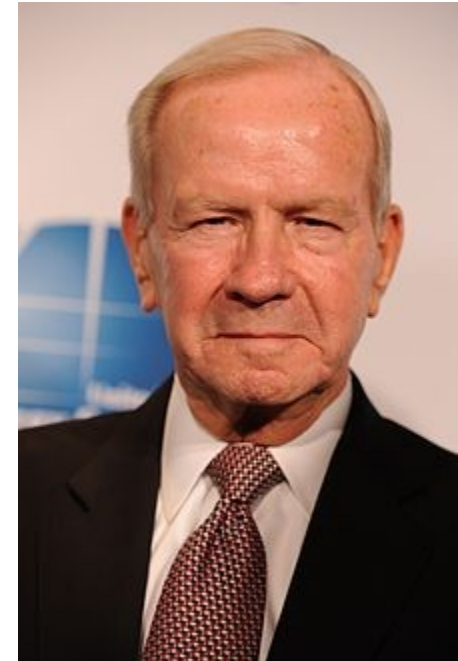
Za konec SV může asertivní americká zahraniční politika v 80. letech.

Kritici – tato modifikace by těžko sama o sobě způsobila systémové zhroucení SSSR.

Za konec SV dle kritiků triumfalistů může změna sovětských cílů ve druhé polovině 80. let – perestrojka a nové politické myšlení.

Fakt, ale proč se tak stalo zůstává? Že se změnila sovětská rétorika a politika je fakt. Proč?

Triumfalisté nevěří, že MSG chtěl SSSR demokratizovat, tvrdí, že cílem SSSR bylo posílit reformami sovětský režim tak, aby mohl Západu konkurovat.

Triumfalisté aneb za konce studené války může Reagan II.

Tvrdí, že mírová ofenzíva MSG přišla proto, že Reagan před SSSR postavil nové výzvy!

- a) SDI
- b) Afghánistán

Ronald Reagan – leden 1981 – prezident USA.
Odcházející demokrat James Carter předával neblahé nástupnictví.

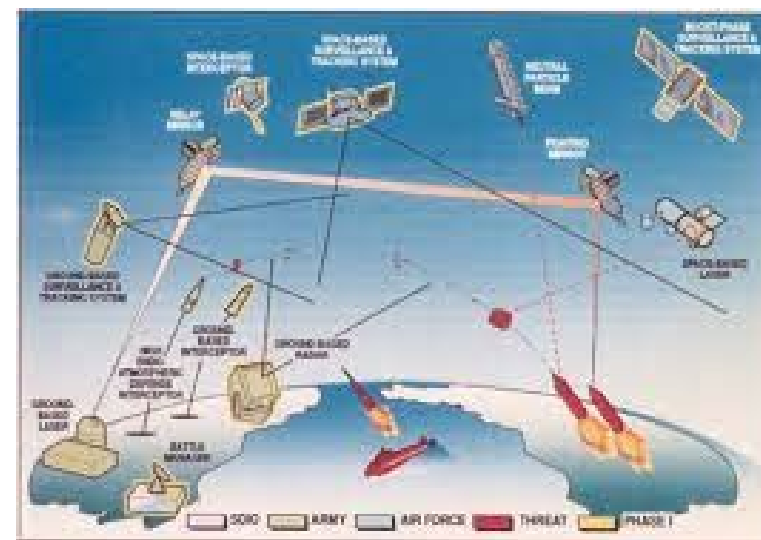

Za jeho éry – řada porážek USA na mezinárodně-politické scéně.

Reagan – USA musí více zbrojit, aby mohly jednat se SSSR z pozice síly.

SDI – SSSR dospěl k závěru, že k eliminaci SDI bude stačit cirká 10-15% nákladů na její realizaci. Přesto si to SSSR nemohl dovolit.

Už tak vydával na zbrojení 25-30% HDP.

Triumfalisté aneb za konce studené války může Reagan III.

Proto Gorbačov investoval hodně úsilí do boje proti SDI – stejně tak i liberální a marxistická levice na Západě.

Jednání v Reykjavíku - 11. října 1986 - Island je členem NATO. Jednání se točila téměř výlučně okolo problému jaderného zbrojení.

SSSR spojil pokrok v odzbrojení se zastavením SDI!

V září 1987 přijel do Washingtonu Eduard Ševarnadze. Přinesl osobní poselství americkému prezidentovi od sovětského generálního tajemníka. Gorbačov znovu opakoval své výhrady k SDI. Reagan znovu odmítl uvažovat o zrušení výzkumu. Ševarnadzeho mise nepřinesla úspěch.

1988 – jednání Gorbačov Reagan v Moskvě – RR SSSR není říší zla.

Americký Kongres ratifikoval smlouvu, která likvidovala rakety středního doletu – INF – 1987 – s dosahem 500 – 5500 km

Deklarace ochoty snížení počtu mezikontinentálních raket na padesát procent původního stavu.

1988 – 1991 – třetí fáze hlubokého sovětsko-amerického uvolnění!

Helsinský proces a lidskoprávní agenda

Liberální argument

Helsinky, helsinský proces a důraz na lidská práva podnítily disidenty ve střední a východní Evropě – jejich aktivity vyústily v pád komunismu a konec SV.

Oba dva procesy jsou slučovány! Proč ale právě na konci 80. let?

Igor Lukeš – málo pravděpodobné – kromě Solidarity v Polsku nikde vnitřní odpor proti režimu nebyl silou schopnou oslovit většinu společnosti.

Jenom v Polsku padl režim vnitřními silami a to ještě za podpory vnější síly – papeže Jana Pavla II.

Komunistické myšlenky v ČR měly a stále mají nezanedbatelnou základnu.

Systemové problémy marxistické společnosti a snaha je překonat

Za zhroucení SSSR a konce SV může **neschopnost marxisticky organizované společnosti konkurovat západnímu kapitalismu + špatně provedené systémové reformy v SSSR.**

Archie Brown

- a) konec SV nemá souvislost s tvrdým americkým přístupem k SSSR.
- b) Reaganova administrativa svým tlakem reformy v SSSR zpomalila

Problém: pokud tomu tak mělo být, proč se SSSR nereformovala před nástupem Reagana.

Wilhelm Wohlforth - SSSR změnil svoji politiku a stal se méně revizionistickou mocností.

Jacques Levesque – nové politické myšlení velmi významně přispělo ke konci SV.

Igor Lukeš

Kolaps komunismu nepřišel s externím tlakem – západní lídři chtěli konec SV – zhroucení SSSR přihlíželi s obavami.

Špatně provedené reformy - v roce 1989 komunismus všude nezkolaboval, komunistické režimy přežily dodnes například na Kubě nebo v Severní Koreji, v Číně či Vietnamu.

Závěr: při jiném způsobu reforem mohly marxistické diktatury přežít.

Zrada Gorbačova

Interpretace veteránů KGB a aparátčků, že Gorbačov zradil věc socialismu – má různé nuance.

Maršál Achromejev – zemřel roku 1991, asi sebevražda

„Všichni kdo znali reálnou situaci v naší ekonomice v polovině 80. let chápali, že sovětská zahraniční politika musí být změněna. SSSR nemohl dále pokračovat v politice konfrontace s USA a NATO po roce 1985. Ekonomické možnosti pro takovou politiku byly vyčerpány.“

Kritizuje ale MSG a Ševarnadzeho za kroky, které vedly k rozpadu SSSR a za důvěřování USA, jejichž cílem nebylo ukončit SV, ale rozbít SSSR.

V tomto pojetí SV nikdy neskončila, protože USA ji proti Rusku vedou i nadále - **ruští komunisté + ruští nacionalisté.**

Gorbačov a jeho obhájci nespojují konec SV a rozpad SSSR – jde o dvě odlišné události, každá s vlastní vnitřní logikou.

Co chtěl Gorbačov?

1985 – nástup Michaila Gorbačova, změna sovětské zahraniční politiky.

Gorbačov chtěl socialismus zachránit, a proto dospěl k závěru, že, aby jej mohl zachránit, je nutné socialismus reformovat.

Gorbačov se k cílům reformy, nazývaných „přestavbou“, vyjádřil takto:

„Úspěch přestavby dokáže, že socialismus je nejen schopen vyřešit historický úkol dosáhnout nejvyšší úrovně vědeckotechnického pokroku, ale že jej vyřeší sociálně a morálně nejefektivněji, demokratickými metodami, v zájmu člověka a jeho vlastním úsilím, pomocí jeho dovednosti, mistrovství, nadání, svědomí a vědomí odpovědnosti vůči ostatním lidem. Úspěch přestavby odhalí třídní omezenost a egoismus těch sil, které dnes dominují na Západě a které militarismus, horečné zbrojení a hledání nepřátel na celém světě připravily o rozum. Úspěch přestavby pomůže rozvojovým zemím určit si cesty ekonomické a sociální modernizace, aniž by ustupovaly neokolonialismu a vrhaly se do náruče kapitalismu.“

Gorbačov, M. S. (1987). Přestavba a nové myšlení pro naši zemi a pro celý svět. Svoboda: Praha, s. 113 – 114.

Tento citát dává spíše za pravdu triumfalistům!!

Přestavbou měl SSSR získat kapacity k definitivní porážce kapitalismu, tedy k realizaci starého leninského cíle rozšířit socialismus po celé Zemi.

Gorbačov v době, kdy zahajoval reformy, nechtěl v SSSR zavést ani demokracii a ani tržní hospodářství.